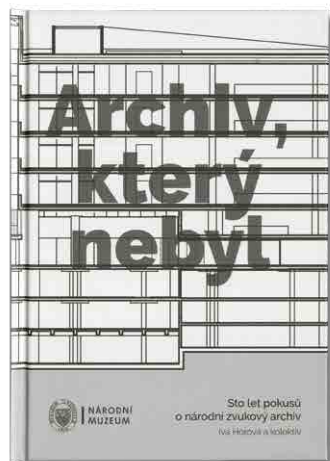

Iva Horová a kol.:

Archiv, který nebyl.

STO LET POKUSŮ
O NÁRODNÍ ZVUKOVÝ
ARCHIV.

Praha: Národní muzeum, 2022, 212 s.

Kolektivní monografie 11 autorů mapuje dějiny snah o zřízení národního zvukového archivu v českých zemích, počínaje přibližně rokem 1927, kdy máme doloženy první koncepční plány a pokusy o realizaci této myšlenky. K tomu je nutné podotknout, že tyto snahy, aktualizované také v současnosti, zůstávají dosud nenaplněnou ambicí a podle všeho se zdá, že nebudou realizovány ani v blízké budoucnosti, jak nakonec naznačuje publikace.

Problematiku otevírá úvodní stať Ivy Horové a Martina Mejzra, v níž jsou představeny ambice jednotlivých kapitol knihy a dílčí problematiky, jimž se kapitoly věnují. Uvádějí důvody, které v minulosti vedly k snahám o založení národního zvukového archivu a které v současnosti vedou k aktualizaci těchto snah a plánů. Absence národního zvukového archivu, jako centrálního pracoviště a současně státního fonoarchivu, který funguje v některých vyspělých zemích světa, může podle autorů postupně vést ke ztrátě záznamů řady významných hudebních děl, výtisků notových partitur a dalšího doprovodného materiálu. Jeho domácí absenci nahrávala roztržštěnost uložených zvukových dokumentů a archiválií, i rozdílnosti ve způsobech jejich ochrany, zpracování, bezpečného ukládání a případného zpřístupňování v jednotlivých institucích. Na druhé straně si autoři uvědomují, že ani v současnosti není zatím reálné zřízení národního zvukového archivu, už vzhledem k jeho nejasnému institucionálnímu zakotvení i formální podobě, na kterých se nedokážou shodnout jednoznační zastánci jeho zřízení, neboť často preferují představy svých vlastních pracovišť, na kterých působí. Ta se často od sebe odlišují pojetím institucionální činnosti, s ohledem na svého zřizovatele. Proto se v současnosti představa zastánců národního zvukového archivu „pohybuje na nikoliv zřetelně vymezeném území, někde mezi archivnictvím,

muzejnictvím, knihovnictvím a v neposlední řadě na hranici mezi společenskovedními a humanitními obory jako jsou muzikologie, etnologie či mediální studia“,¹ jak autoři přiznávají. I z těchto důvodů zastánci instituce v současné době rezignují na konceptuální přístup a na možné koncepty realizace tohoto dlouhodobého cíle. Dalším problémem je v českých zemích striktně rezortní přístup zainteresovaných institucí, tj. odlišnosti vyplývající z jejich vztahu ke svým zřizovatelům, tedy ministerstvům. Tomu je přizpůsobena navíc i legislativa, kterou se pak ve své činnosti řídí. Nezanedbatelným problémem je dále nedostupnost finančních prostředků pro zřízení národního zvukového archivu, zejména v situaci, kdy není ujasněné, v jaké podobě by vlastně mohl existovat.

Autoři se na jedné straně zaštiťují dostupností potencionálních zvukových nahrávek, které by pro plánovanou instituci mohli získat, na straně druhé však mylně spatřují omezení pouze v literě autorského zákona, což je jistě pohled zjednodušující. Problematika případného zpřístupňování nahrávek by bezesporu představovala největší problém, který by se odvíjel především od institucionálního zakotvení instituce, ale také ve způsobu, jakým by byly zvukové nahrávky získávány a dále digitálně přepisovány.

V dalších kapitolách se jednotliví autoři věnují historickým snahám o zřízení národního zvukového archivu v Československu. V kapitole Matěje Kratochvíla² sledujeme pokusy Fonografické komise České akademie věd a umění pořídit nahrávky lidové hudby vybraných regionů českých zemí (fonografické válečky, gramofonové desky). Přestože se jednalo o nesystematicky vedený přístup, výsledkem byl ojedinělý zvukový archiv, který byl nedávno úspěšně digitalizován.

V kapitole Víta Holečka, Michala Hory a Martina Mejzra³ jsou popsány první pokusy o vytváření fonoték ve 30. letech 20. století a návrhy na jejich koncepční budování. Aktivita spjaté především se jmény Mirko Očadlíka, Karla Čapka či Jaroslava Bartoše. Pozornost je věnována i prvním, byť odlišným koncepčním návrhům „*státní fonotéky*“ (Mirko Očadlík, Vladimír Helfert, Emanuel Uggé). V tomto případě byl poprvé identifikován záměr, aby byly do fonoték k autorským hudebním dílům zařazovány také politické projevy a záznamy rozhovorů s významnými osobnostmi. Stejnou pozornost pak autoři věnovali neúspěšným projektům divadel hudby, zřizovaných od roku 1949 a činnosti prvních hudebních oddělení knihoven, vznikajících v letech 1949–1951.

1 Horová, Iva – Mejzr, Martin: Úvod, in: Archiv, který nebyl. Sto let pokusů o národní zvukový archiv. Praha: Národní muzeum, 2022, s. 8.

2 Kratochvíl, Matěj: Zvukový archiv Fonografické komise ČAVU, in: tamtéž, s. 12–23.

3 Holeček, Vít – Hora, Michal – Mejzr, Martin: Od vizí národní fonotéky po zavádění diskoték v knihovnách a v divadlech hudby, in: tamtéž, s. 24–45.

Eva Jeřutov⁴ připomnla v dalř kapitole roli Archivu eskoslovenskho rozhlasu jako specializovaného archivu. Popsala jeho vývoj a poslání, připomnla jeho programov využit pro vysílání pořad Ro v minulosti i v současnosti. Od roku 2013 je součastí archivu i Gramoarchiv, kter patř k největřm v esk republice. Připomnla snahu rozhlasu z roku 1930 vybudovat národní zvukov archiv, zmř, kter byl v archivu znovuoiven v letech 1992–1993. Nespch obnoveného zmřu byl podle autorky způsoben mimo jiné i tm, že eskoslovensk (respektive esk) rozhlas je veřejnoprávní institucí, kter nemá svého jednoznačného zřizovatele. Po dvojím nespchu myřlenka národní fonotéky, kter by fungovala př eskm rozhlasu, byla institucí opuřřten. Situaci nezmnil ani nov pokus z let 2014–2016, do kterého se zapojila dceřn společnost rozhlasu Radioservis. Zmř se nezdařil dílem z technických důvodů, dílem z nedotaen připravovanch smluvních ujednání mezi Radioservisem a provozovatelem Virtuální národní fonotéky.

Kapitola Markéty Kabelkov⁵ představuje dějiny a souasn aktivity fonotéky Hudebnhistorickho oddlen Národního muzea – eskho muzea hudby. Sbřkotvornou činnost, souřřednou zpočátku spáře na notov materiál a rzn partitury, později doplnily také akvizice zvukových nahrávek. Autorka připomnla snahy Jaroslava Vanickho z let 1962–1966 o vybudování „národní diskotéky“, předevřm akvizicí gramofonových desek, snahy, kter nemohly bř pln realizovány. Významným krokem k rozvoji tamř fonotéky bylo zaloen Muzea esk hudby v roce 1976. V roce 1992 ale dořřlo k vrazn strukturalní promn muzea, kter ztřila přpadnou realizaci myřlenky zřdit národní fonotéku př muzeu. Autorka se dále věnuje koncepci zpracování zvukových nahrávek z roku 1966 (zásadám z pera Jindřicha Kellera), zmnm v následujících letech i souasn situaci muzea. Muzeum se v současnosti př zpracování zvukových nahrávek řd knihovnickými standardy, přhlř vřak k doplnkov evidenci muzejní či archivní specifikace. Od roku 1995 probřh digitln přepis nahrávek, nejprve fonografickch vleek, v rámci projektu Nov fonograf pak od roku 2018 také řelakovch gramofonových desek.

Petr Ferenc v dalř kapitole pojednává vývoj podniku Supraphon a nastřu je možnosti vybudovat národní fonotéku přmo v Supraphonu.⁶ S ohledem na bohat soubor zvukových nahrávek se tato přpadn role Supraphonu očekávala, nicmnř hlavn z ekonomických důvodů k ní podnik nikdy nepřistoupil, ani vlastn na tuto roli nikdy neaspiroval.

4 Jeřutov, Eva: esk rozhlas a idea Národního zvukového archivu, in: tamtř, s. 46–60.

5 Kabelkov, Markéta: Fonotka Hudebnhistorickho oddlen Národního muzea – eskho muzea hudby, in: tamtř, s. 61–82.

6 Ferenc, Petr: Idea národní fonotéky a firma Supraphon. Mohl Supraphon př rokem 1989 suplovat roli národní fonotéky? In: tamtř, s. 83–88.

Kapitola Petra Bakly a Mojmíra Sobotky⁷ představuje zvukový archiv obecně prospěšné společnosti Hudební informační středisko, založený Nadací Českého hudebního fondu. Autoři poukázali na akviziční činnost a zpřístupňování partitur, tiskovin a zvukových nahrávek, především domácí provenience a další dokumentační a vydavatelské aktivity, včetně pořadatelské činnosti. Nechybí informace o digitalizaci zvukového archivu a jeho zpřístupnění prostřednictvím webové databázové platformy Musicbase.

Michal Hora⁸ se v následující kapitole vrací k pokusům o zřízení české národní fonotéky v 90. letech 20. století. Jednalo se v zásadě o pokusy Národní knihovny ČR a České národní skupiny IAML z let 1994–2002 o zřízení samostatné instituce, podobné představám iniciovaným v minulosti. V letech 1994–1998 se připravovala koncepce instituce a definovaly možné úkoly, kterým by se měla věnovat. Korigování koncepce v roce 1998 však narazilo na mnoho rozdílných představ zainteresovaných institucí, včetně právní formy plánovaného pracoviště. Nebylo tedy jasné, zda takové pracoviště může vůbec vzniknout, zda nebude lepší pověřit jednu ze zainteresovaných institucí, či rovnou rezignovat na pouhou institucionalizovanou formu spolupráce institucí. Opět se projevil různý charakter a poslání zúčastněných institucí, znemožňující potřebnou shodu (archivy / knihovny / muzea). Odlišnosti panovaly (a panují) též v oblasti evidence a zpracování zvukových nahrávek. Podobně se lišily představy o digitalizaci zvukových nahrávek. Výsledkem četných jednání tak byla pouze shoda na průzkumu institucí na výskyt zvukových dokumentů a archiválií, který však nebyl zcela naplněn. Protože ani Národní knihovna, ani Muzeum české hudby se nechtěly stát centrální institucí dlouhodobě vyvíjených snah, rezignovalo se nakonec pouze na „centrální evidenci a poradenství“, s projektem digitalizace části fonotéky Muzea české hudby.⁹ Situaci navíc zkomplikovala povodeň v Praze v roce 2002. Autor pak výše popsané snahy završené neúspěchem uzavírá slovy: „dle mého názoru šance z konce 90. let nebyla při maximalistickém pohledu na věc, tj. při plánu získat politický vliv a finance na vybudování nové instituce reálná.“¹⁰

Iva Horová¹¹ v samostatné kapitole představila projekt „Virtuální národní fonotéky“ (od roku 2020 „Národní fonotéky“), který měl být alternativou k neúspěšně vyvíjeným snahám o zřízení samostatné instituce. Projekt byl zaměřen především na hudební knihovny a možnosti digitalizace jejich zvukových nahrávek s podporou jednotlivých grantových projektů MK ČR. Cílem byla evidence

7 Bakala, Petr – Sobotka, Mojmír: Archiv nahrávek soudobé české hudby Hudebního informačního střediska, in: tamtéž, s. 89–98.

8 Hora, Michal: Snahy o vytvoření institutu „česká národní fonotéka“ koncem 90. let 20. století, in: tamtéž, s. 99–112.

9 Tamtéž, s. 109.

10 Tamtéž, s. 111.

11 Horová, Iva: Historie (nejen) Virtuální národní fonotéky, in: tamtéž, s. 113–134.

zvukových nahrávek a metodický návrh jejich katalogizace a následný digitální přepis. V různé míře se podle autorky zapojilo 25 institucí (zpravidla knihovny, ale též Český rozhlas a Česká televize), vytvořen byl „souborný katalog metodou sběru a deduplikace záznamů z nejrozličnějších zdrojů“.¹² V roce 2014 vznikla pracovní skupina pro ochranu, digitalizaci a zpřístupňování zvukových dokumentů, s následnou garancí Moravské zemské knihovny jako metodického centra. Přes tyto výsledky institucionální spolupráce v letech 2015–2016 ochabla a Moravská zemská knihovna, která byla na začátku tohoto projektu takřka gestorem Národní fonotéky, se rozhodla soustředit se na jiné priority. V roce 2018 se podařilo získat podporu Národní technické knihovny v Praze k dalšímu provozování portálu národní fonotéky, podpořenou dotací z programu VISK 1, s příslibem další podpory Národního muzea v Praze. Víze nové spolupráce však opět vedla z různých důvodů do ztracena. Neprošel ani návrh na vytvoření „Metodického centra pro zvukové nahrávky.“

Poslední kapitola Bohuše Získala¹³ je bilančním textem k výše uvedeným snahám. Autor trefně popsal zásadní problém, který Českou republiku trápí, totiž dva odlišné institucionální přístupy, které dosud hatily (a dosud vlastně hatí) snahy iniciátorů zřídit národní fonotéku. „První lze zjednodušeně označit za doménu archivu nebo muzea, kdy cílem je nahrávky systematicky uchovávat pro budoucí generace a v případě muzea i zasadit do určitého historického nebo kulturního kontextu. I pokud se nahrávka plnohodnotně převede na data, může být za historicky hodnotný uznán i nosič, například díky jeho původu či provedení. Na tomto poli se odehrávají diskuze o vhodném způsobu uložení nosičů, jejich digitalizaci a dlouhodobém uchování dat. S tím souvisí i potřeba vše „správně“ a dostatečně popsat a zpřístupnit zejména badatelům v dané oblasti. Druhá rovina... spočívá v zajištění dostupnosti nahrávek pro širokou posluchačskou obec... Zde hrají zásadní roli knihovny jako instituce zajišťující přístup široké veřejnosti ke kulturním hodnotám... Pro reprodukci zvukové nahrávky již není třeba disponovat fyzickým nosičem a ani navštívit konkrétní fyzické místo.“¹⁴ Přesto se zdá, že zastánci národní fonotéky nerezignovali, zejména poukazem na dílčí posuny k cíli, kterými byl právě projekt Virtuální národní fonotéky. „Ukazuje navíc, že i cestou „zdola“ lze dosáhnout dílčích úspěchů,“ dodává optimisticky Bohuš Získal.¹⁵

12 Horová, Iva: Historie (nejen) Virtuální národní fonotéky, s. 139–143.

13 Získal, Bohuš: Závěr, in: tamtéž, s. 135–138.

14 Tamtéž, s. 136.

15 Tamtéž, s. 138.

Následuje tabulka s chronologickým výčtem aktivit a (víceméně neúspěšných) snah směřujících k vytvoření národní fonotéky.¹⁶ Dále je v publikaci zařazen soupis zkratk a číslované textové přílohy (většinou zápisy z vybraných jednání).¹⁷ Následuje soupis pramenů a literatury,¹⁸ obsahující též nevydané příspěvky a prezentace. Dále jsou zařazeny stručné medailony autorů jednotlivých kapitol.¹⁹ Publikaci uzavírají anglické souhrny jednotlivých kapitol²⁰ a jmenný rejstřík.²¹

Richard Mahel

16 Získal, B.: Závěr, s. 139–143.

17 Tamtéž, s. 144–165.

18 Tamtéž, s. 166–191.

19 Autorský kolektiv, in: tamtéž, s. 192–196.

20 Tamtéž, s. 197–208.

21 Tamtéž, s. 209–211.